

УДК.72.035

Дуфенюк О.М.,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ФОРМУВАННЯ НАФТОГАЗОВИХ КОМПЛЕКСІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛ. ХХ СТ. ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОСТОРОВУ СТРУКТУРУ РЕГІОНУ

Розглянуто історичні передумови виникнення, формування та розвитку нафтогазових комплексів. Досліджено їх еволюцію на прикладі Східної Галичини в ХІХ – першій пол. ХХ ст. Показано роль НГК у контексті просторового розвитку регіону.

Ключові слова: нафтогазовий комплекс, НГК, передумови виникнення, формування, розвитку.

Актуальність та постановка проблеми. Нафтогазовий комплекс (надалі НГК) є важливим складником паливно-енергетичного комплексу країни. Природний газ та нафтопродукти – це тепло і комфорт в оселях, електроенергія, мінеральні добрива та метал, машинобудівна продукція, сільськогосподарське виробництво, транспорт [5, с. 32]. Нафтогазова промисловість сьогодні, без сумніву, відіграє ключову роль для розвитку господарства держави та забезпечення населення в його потребах. Дослідження передумов виникнення, формування та розвитку нафтогазових комплексів є важливою складовою для визначення принципів їх модернізації та подальшого розвитку нового будівництва.

Виходячи з останніх тенденцій розвитку НГК, впливає, що Україні не вистачає продуктів паливно-енергетичного комплексу. Отже, проблеми та перспективи функціонування сучасного НГК України є досить актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історію видобування нафти і газу на теренах Галичини у своїх працях згадують такі дослідники, як Й. М. Гах, Л. Д. Пилипів, М. П. Возняк, Г. М. Кривенко та М. Максим'юк. Стан і перспективи розвитку нафтогазової галузі України описує у своїх дослідженнях І. М. Карп.

Мета статті. Визначити історичні передумови виникнення, формування та розвитку нафтогазових комплексів Східної Галичини в ХІХ – першій пол. ХХ ст. Показати роль НГК у контексті просторового розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Нафтогазова промисловість України – це галузь важкої промисловості, підприємства якої розвідують, видобувають і переробляють нафту та газ, транспортують і зберігають їх [7].

До складу НГК входять підприємства з видобутку вуглеводнів, виробництва скрапленого природного газу, зберігання, розподілу та постачання природного газу споживачам, транспортування, в тому числі транзиту, нафти та газу.

Важливим завданням функціонування НГК є розробка запасів нафти і газу, збереження за Україною функцій транзитної держави між країнами-постачальниками та країнами-споживачами енергоносіїв, створення розвинених систем магістральних газо- і нафтогонів [5, с. 33].

Рис. 1. Ручне збирання нафти [2]

Історичні дані свідчать про те, що видобуток нафти розпочався на території Західної України, зокрема, в Східній Галичині. Першу письмову згадку про «чорне золото» на Прикарпатті знайдено у хроніках Яна Длугоша (1445–1480) – історика, дипломата, архієпископа Львова. Нафта, або як тоді її називали «скельна олія», проявилась у вигляді

значних виходів уздовж північного борту Карпат в ущелинах скель, на берегах потоків та річок, плаваючи та накопичуючись на її поверхні [9]. У XVI ст. привілей на освітлення вулиць «скельним олієм» отримав Дрогобич [4].

Із найдавніших часів ропу з поверхні землі чи води збирали трав'яними віхтями і витискали до відер. З відер нафту переливали в дерев'яні бочки, розвозили по всьому краю і використовували для побутових потреб [6, с. 5]. У Дрогобичі на ярмарку було відведено окреме місце для «ріпників», які продавали бориславську нафту [1, с. 5].

Початком промислового видобутку нафти у Карпатах вважають 1771 р. Саме тоді у с. Слобода-Рунгурська (нині с. Слобода Коломийського р-ну) з колодязя, який копали на сіль, на глибині 24 м отримали нафту [9]. Це і наштотувало копати спеціальні колодязі, так звані «копанки», глибина яких досягала до 35–40 м [6, с. 5]. На початку XIX ст. нафтові родовища було відкрито в смузі від Добромиля (тепер Львівської обл.) через Дрогобич до Кутів (нині Івано-Франківської обл.) і далі до Румунії [1, с. 5].

Розвиток нафтової промисло-вості на Прикарпатті бере свій початок з часів панування австрійських окупантів. У 1810 р. видано перший урядовий документ про нафту – «Декрет придворної Палати», в якому австрійський уряд

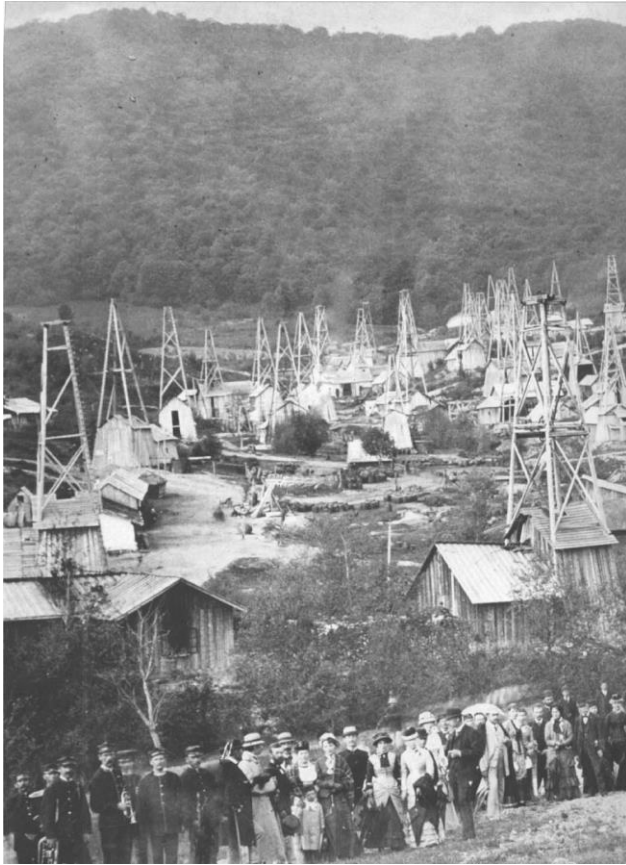

Рис. 2. Нафтовий промисел у с. Слобода-Рунгурська (нині с. Слобода Коломийського району). 1881 р. [10]

визнавав нафту й озокерит сировиною (мінералом), що підлягає гірничій монополії, та встановив обов'язок одержувати дозвіл на видобуток нафти й озокериту в Департаменті гірництва, котрий розміщувався у м. Дрогобич [9].

Значним промисловим видобуванням та переробкою нафтової ропи у Східній Галичині розпочали займатися з 1853 р., коли у м. Львові в аптеці «Під золотою зіркою» магістр фармації Йоган (Ян) Зег із Бориславської нафти видобув, застосував та запатентував нафтовий дистилат для освітлення в лампах [8, с. 10]. Згодом газову лампу віденські винахідники удосконалили, доповнивши її скляною колбою, що вирішило проблему диму і неприємного

запаху. «Віденська лампа» дуже швидко поширилась по всьому світу. Це зумовило зростання попиту на гас, а отже, і на сиру нафту.

Зростання видобутку нафти викликало потребу її промислової переробки. У Галичині

Рис. 3. м. Борислав у ХІХ–ХХ ст. Нафтові вишки [12].

виникають нафтові переробні заводи. В 1848 р. почав працювати завод Шрайнера і Герца з перегонки нафти [1, с. 6]. Розвиток капіталізму, що посилювався після реформи 1848 р., позначився й на Болехові. Виникає промислове

підприємство – невеличкий нафтопереробний завод. Цьому сприяла залізниця, яка стала до ладу 1873 р. [3, с. 208]. У 1863 р. в Дрогобичі почав функціонувати

великий на той час нафтоперегінний завод Готліба. Один із найбільших нафтоперегінних заводів в Австро-Угорщині, на якому працювало близько 500 робітників і службовців, було побудовано в 1882 р. у Печеніжині. [1, с. 6]. У 1902 р. розпочалось спорудження нафтоперегінного заводу в Надвірній, який почав функціонувати в 1907 р. і був на той час значним підприємством.

У 1907–1908 рр. у Галичині вже діяло 60 нафтоперегінних заводів загальною

Рис. 4. Локальна залізниця на нафтоперегінно-му заводі в м. Печеніжин. Поштівка 1904 р. [11].

потужністю 83 тис. т переробки нафти у місяць. У ці роки галицький нафтовий регіон займав третє місце в світі за видобутком і переробкою нафти.

Початком промислового використання природного газу на території Галичини можна вважати 1896 р., коли газ із нафтових свердловин на родовищі Східниця по трубі перевели прямо до

топки парового котла. У 1911 р. промисел «Каміла» проклав перший газопровід Тустановичі-Дрогобич [1, с. 9]. Перший газопровід завдовжки 700 м для подачі газу споживачам побудували у 1912 р. у м. Борислав [9]. Також газ використовували для опалення нафтоперегінних заводів. У 1908–1912 рр. значні поклади газу відкрили в районі Борислава, де розпочалась активна їх експлуатація. Тут був побудований невеликий газопереробний завод – перше газопереробне підприємство на українських землях. У районі Калуша у 1912–1913 рр. пробурені свердловини дали горючий газ метан, у 1921 р. його вдалось заключити в труби. У 1934 р. введено в експлуатацію газове родовище у Косові. Багаті поклади газу віднайдено у 1924 р. в районі Дашави. Газове родовище прибрала до своїх рук компанія «Газолін» [1, с. 9]. У 1930 р. розпочалась розробка газового родовища в Опарах (поблизу Дрогобича), де виявили газозносний пласт Опари-Калуш.

Внаслідок інтенсивного розвитку промисловості посилилася роль нафтогазових підприємств як містоутворювальних чинників, почали розростатися робітничі селища, розвиватися міста, тобто відбувалося формування системи поселень. Підприємства нафтогазової промисловості, які виникали на території невеликих містечок, не відігравали важливої містобудівельної ролі, але були складовою частиною розпланувально-композиційної схеми населеного пункту. Під впливом головного промислового

ядра розвивається транспортна, житлова, економічна системи, відбувається розвиток зв'язку та комунікацій. Проте видобуток і транспортування нафти і газу негативно впливає на навколишнє середовище, що відображається на деградації ґрунтів і ландшафтів, забрудненні атмосферного повітря, поверхневих і глибинних вод.

Велике значення для розвитку нафтопромислової галузі мав запропонований першим керівником Львівсько-Чернівецької залізниці Людвіком Вежбицьким проект локальної залізничної станції – від Коломиї до Печеніжина і Яблунова. Цей проект підтримав інженер Щепановський. І вже в 1886 р. зі станції Слобода-Рунгурська рушив перший паровий локомотив, що потяг за собою цистерни з нафтою до дистиларень [10].

Великий вплив на розвиток НГК Східної Галичини мали іноземні інвестиції. Так, у 1891 р. між Австро-Угорщиною і Німеччиною було укладено торговельну угоду, в якій значне місце відводилось галицькій нафті. Німецькі банкіри фінансували імпорт нафтопродуктів з Галичини. У 1896 р. у Галицькому нафтовому басейні, крім австро-німецьких, діяло 4 бельгійські, 4 голландські, 3 французькі та інші іноземні фірми.

На початку 20 ст. в Галичину проникає англійський капітал [1, с. 10]. У 1913 р. у нафтову промисловість Галичини почався посилений приплив французького капіталу. Іноземні інвестори, по-хижацьки грабуючи багатства нашого краю, одержували величезні прибутки [1, с. 11].

У 1919 р. Прикарпаття, як і всі західноукраїнські землі, захопила Польща. Загарбники прибрали до рук і нафтову промисловість краю. Польські інвестори разом із єврейською і українською буржуазією створили ряд акціонерних товариств із видобутку і переробки нафти. Окупанти докладали всіх зусиль, щоб якомога більше викачати нафти з Галицьких родовищ [1, с. 8].

У 1938 р. на території Галичини було близько 40 нафтових промислів, діяло 4100 свердловин. Провідне місце у видобутку нафти займав Борислав.

Видобування нафти та газу в міжвоєнний період було провідною галуззю економіки Східної Галичини. В нафтогазоносні райони зі східних областей України, Азербайджану, Російської Федерації прибували спеціалісти, вчені, геологи. Сюди направляли нову, більш досконалу техніку.

У період Другої світової війни нафтогазова промисловість краю зазнала значних збитків. Заводи, фабрики, залізниці, підприємства нафтогазової промисловості було проголошено власністю гітлерівського рейху [1, с. 26]. Окупанти пограбували майже всі підприємства нафтогазової промисловості Прикарпаття. Але вже у липні-серпні 1944 р. розпочалась відбудова народного господарства краю, в тому числі й нафтогазової промисловості, зокрема, проводилась реконструкція діючих нафтогазових підприємств. Велику

допомогу галицьким нафтовикам надавали спеціалісти. Вони допомогли відбудувати нафтопереробні заводи в Дрогобичі, Надвірній. Розгорнулась підготовка висококваліфікованих спеціалістів-нафтовиків на місцях. У 1945 р. було відкрито нафтовий факультет при Львівському політехнічному інституті [1, с. 28].

Висновки. Нафтові промисли Східної Галичини в період з ХІХ - поч. ХХ ст. відігравали важливу роль у соціально-економічному розвитку та становленні багатьох населених пунктів, інфраструктури та громадсько-політичної сфери діяльності. Це призвело до створення нових робочих місць, розвитку освіти і культури та посилення ролі регіону в складі австро-угорської та польської держав.

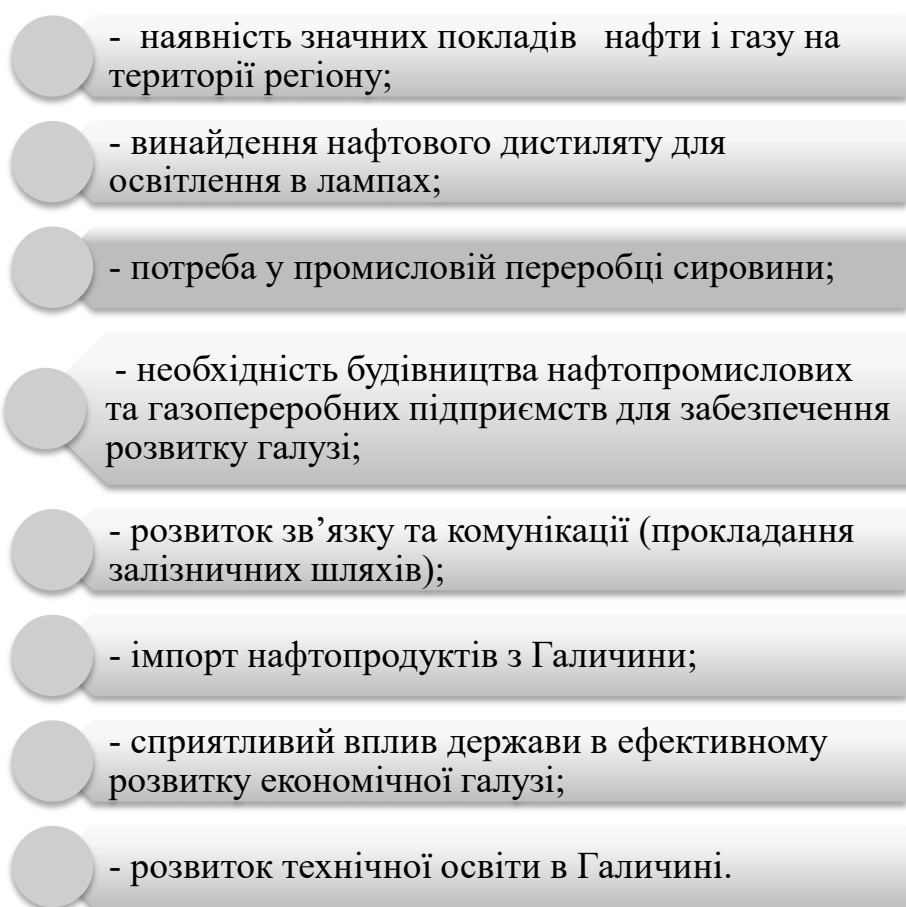
-
- наявність значних покладів нафти і газу на території регіону;
 - винайдення нафтового дистилляту для освітлення в лампах;
 - потреба у промисловій переробці сировини;
 - необхідність будівництва нафтопромислових та газопереробних підприємств для забезпечення розвитку галузі;
 - розвиток зв'язку та комунікації (прокладання залізничних шляхів);
 - імпорт нафтопродуктів з Галичини;
 - сприятливий вплив держави в ефективному розвитку економічної галузі;
 - розвиток технічної освіти в Галичині.

Рис. 5. Передумови становлення НГК на теренах Східної Галичини.

У контексті просторового розвитку регіону нафтогазовий комплекс відіграє важливу роль. Підприємства НГК, з одного боку, виступають основним містобудівним центром, навколо якого формується інфраструктура того чи іншого населеного пункту (м. Борислав, с. Битків), з іншого – споруджуються в системі вже існуючого населеного пункту (м. Івано-Франківськ, м. Надвірна) і входять до складу єдиної розпланувально-композиційної схеми.

Видобування нафти і газу на території Східної Галичини було рентабельним і перспективним. І в майбутньому нафтогазова промисловість повинна стати галуззю з високим рівнем капіталу та відродженням виробничих просторів.

Література:

1. Гах Й.М. Нафтовий комплекс Прикарпаття / Й.М. Гах. – К.: Наукова думка, 1994. – 200 с.
2. Гузійчук І.О. Становлення промислового видобування нафти на Прикарпатті як передумова створення Музею нафтопромислів Галичини / І.О. Гузійчук, І.Т. Темех // Нафтова галузь України. – 2013. – № 6. – С. 44-46.
3. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область / Голова редколегії О. О. Чернов. – К.: Інститут Історії АН УРСР, 1971. – 640 с.
4. Історія нафтових промислів Борислава [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>.
5. Карп І.М. Нафтогазовий комплекс України / І.М. Карп // Вісник національної академії наук України. – 2006. – № 2. – С. 32-41.
6. Максим'юк М. Нафтові копальні Надвірнянщини / М. Максим'юк. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. – 92 с.
7. Нафтогазова промисловість України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>.
8. Пилипів Л.Д. Основи нафтогазової справи. Навчальний посібник / Л.Д. Пилипів. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2012. – 312 с.
9. Становлення нафтової промисловості Прикарпаття [Електронний ресурс] // Музей нафтопромислів Галичини. – Режим доступу: http://oilmuseum.org.ua/?page_id=566.
10. <http://volya.if.ua/2012/05/zvernennya-initsiatyvnoji-hrupy-zi-stvorennya-muzeyu-istoriji-nadvirnyanskoho-naftopromyslovoho-rajonu-do-hromadskosti-prykarpattya/>.
11. <http://www.lvivcenter.org/uk/uid/picture/?pictureid=4911>.
12. https://www.etoretro.ru/pic105620.htm?sort_field=image_date&sort=DESC.

Аннотация:

Рассмотрены исторические предпосылки возникновения, формирования и развития нефтегазовых комплексов. Исследована их эволюция на примере Восточной Галичины в XIX – первой пол. XX века. Показана роль НГК в контексте пространственно развития региона.

Ключевые слова: нефтегазовый комплекс, НГК, предпосылки возникновения, формирования, развития.

Annotation:

The historical preconditions of appearance, forming and development of oil and gas complexes had been considered. Having been explored their evolution on the example of East Galychina in XIX – first half of XX century. Having been shown he role of NGK in context of spatial development of the region.

Keywords: oil and gas complex, preconditions of appearance, forming, development.